

ZPRÁVA O POKRAČOVÁNÍ ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU V PARDUBIČKÁCH

Tomáš ČURDA

Úvod

Terenní práce na archeologickém výzkumu v Pardubičkách pokračovaly opět v roce 1998-99 na ploše umístěné severně od současného hřbitova. Do těchto míst původně zasahovala svým severním okrajem část středověké vsi Pardubic. Severní okraj vsi zanikl v druhé polovině 13. století výstavbou opevněného kostela sv. Bartoloměje a založením k němu přilehlého hřbitova. O něco později doplnily příkopem ohraničený areál základy zdi lodní dostavby kostela a objektů nového cyriackého kláštera.¹⁾

Snahou posledního výzkumu bylo ověřovat vzniklé teoretické předpoklady půdorysné členitosti areálu, hledat odpovědi na otázky vyvstalé během minulých terenních prací a prozkoumat místa do té doby archeologicky nepřístupná.²⁾ Těmto snahám odpovídalo vytyčení jednotlivých archeologických sond položených za účelem odкрыtí míst s předpokládanou maximální vypovídající hodnotou.

Postup výzkumu - sondy, objekty a nálezy

Sonda č. 1/98 probíhala ve vzdálenosti 60 cm od rovnoběžného okraje hřbitovní zdi, až po SZ roh této zdi /umístění jednotlivých sond je na obr.č.XV/. Vzhledem k okrajové poloze sondy a řadě vzrostlých stromů se

1) Jižní část vsi zůstala zachována. Existovala nadále nejspíše v místech současného hřbitova, západně až jihozápadně od západního průčelí kostela sv. Jiljí (Sommer 1977, s. 115). Rozsah a podoba severního okraje vesnice Pardubice byly zkoumány v rámci povrchového průzkumu prováděného po skrytí celé splochy /mezi hřbitovem a školou/ a během archeologického výzkumu. Pro období 13. století se rozsah jejího severního okraje nejspíše vešel do ohraničení novým sakrálním areálem. Relikt vsi se projevuje kulturními vrstvami a zahloubenými objekty bohatými především na dobový keramický materiál.

2) Tento článek navazuje na fakta publikovaná již v minulosti /viz lit./, některé závažné skutečnosti znovu připomínám. S omluvou doplňuji seznam

v tomto místě neuplatnily poslední ničivé zásahy těžké mechanizace uskutečněné v letech 1992-3 a 1997. Sondy dělily dva kontrolní bloky do tří sektorů /s₁₋₃/. Umístění sondy mělo ověřit trasu opevňujícího příkopu v JZ části sakrálního areálu, případně zachytit předpokládanou vstupní dispozici. Stratigrafie zaznamenaná ve všech sektorech této sondy byla obdobná.³⁾ Pod svrchním drnem se nacházela hlinitopísčítá vrstva o mocnosti okolo 20cm. V ní se vyskytovaly zlomky keramiky, prežů, cihel, kostí a několik předmětů recentní povahy. Převažující zlomkový keramický materiál pochází ze 13. století /29x/, v menší míře se vyskytla keramika novověká /11x/.⁴⁾ Níže byla uložena jílovitá vrstva s oblázky, o mocnosti 5 až 25 cm. Tato velmi chudá vrstva na nálezy obsahovala pouze několik drobných zlomků cihel. Mezi ní a písčitojílovitým dnem s oblázky pokračovala hlinitopísčítá vrstva s převahou zlomků keramiky ze 13. století /263x/, obsahující v malé míře i zlomky keramiky mladší, datovatelné až do 17. století /11x/, dále též zlomky cihel a prežů. Kromě několika nevýrazných zahloubenin do dna zde bylo vysledováno mírné naklonění vrstev v jižním směru.

Sondou č.2/98 jsme jižně navázali na sondu č.4/94, za účelem zjištění délky zdi založené v této části v hloubce více jak 160cm. Průběh základu zdi v jižním směru byl však po 40 cm ukončen. Výplň základové jámy vznikla po odtěžení části zdiva /negativ zdi/ tvořila malta, písek, drobné

literatury o autory opomenuté v seznamu minulého článku (Čurda 1999). Nadaci pro rozvoj města Pardubic děkuji za poskytnutí finanční částky, s jejíž pomocí jsme mohli poslední archeologický výzkum uskutečnit.

3) V pásu západního okraje zkoumané plochy došlo v souvislosti s výstavbou úzkokolejné trati k terenním úpravám, které zde způsobily současné uložení i některých spodních vrstev. /Povrch dotčeného území byl celkově snížen oproti úrovni okolního terénu. Tento rozdíl byl ještě do r. 1992 patrný, např. při porovnání výšky povrchu pásu zbytku obecní loučky s terémem oplocených zahrad umístěných východněji. Zplanýrování způsobilo snížení vrstvy ornice, místy byla nejspíše ornice odvezena již během výstavby areálu [např. v místě kostelní lodi], a přetvoření některých původních archeologických vrstev/. Trasu této cvičné trati /s výhybnou/ nazvané „Špitálka“ zaznamenal ing. L. Podivín (1991, s. 68, 125-6). Více k dalším zemním zásahům viz Čurda 1998.

4) Z důvodu přehledu o chronologickém a početním poměru různě staré dochované keramiky se ve většině případů snažím zlomkový materiál datovat, počet jednotlivých kusů zlomků uvádím v závorce se znaménkem krát. V případech větších fragmentů a zlomků okrajů nádob používám pro datování, vedle technologických hledisek, především standardní typologii vývojové řady okrajů, se zaměřením na specifika blízkých lokálních skupin (viz lit. Frolík 1988, Frolík, Chotěbor 1984, Frolík, Sigl 1993, Sigl 1986, 1992 ad.). V případech drobných zlomků výdutí nádob, které nelze hodnotit z hlediska typologického, posuzuji střep pouze podle materiálu, z hlediska technologie výroby. Zde se uplatňují

ulomky čediče, opuky, zlomky prežů a cihel a jeden zlomek nádoby ze 13. století. Vlastní obsah sondy tvořila hlinitopísčítá vrstva uložená mezi svrchním drnem a písčítým dnem s oblázky uloženým v hloubce 35cm. Z této vrstvy pochází větší počet zlomků prežů, převažuje keramika ze 13. století /61x/, dále se vyskytly 3 zlomky keramiky ze 16. století a několik recentních nálezů. Při JV rohu sondy se dochoval zbytek objektu č. 1, jámy o průměru 30 cm, se zlomky keramiky ze 13. století /29x/ a zvířecími kostmi. Objekt č. 2/98 se nacházel při SV rohu sondy. Jednalo se o jámu o průměru 45 cm, zahloubenou 15 cm do dna sondy, obsahující 14 zlomků keramiky ze 13. století a jeden zlomek z nedávné minulosti.

Sondu č. 2a/98 jsme položili v těsné blízkosti S2a/94, ve snaze zachytit zeď rovnoběžnou se zahloubenou zdí nacházející se o něco východněji. V těchto místech byl předpokládán vstup do sakrálního areálu indikovaný archeologickou situací sledovanou v minulosti. V hlinitopísčité výplni o mocnosti 20 cm se vyskytlo pouze 5 zlomků keramiky ze 13. století, porcelánový střep a velký kus betonu.

V sondě č. 3/98 jsme odkryli část zdi navazující severněji na roh lodního rozšíření kostela. Sonda je v jižní části napříč přetrnuta asi metr širokým výkopem pro elektrický a telefonní kabel. Při západním okraji sondy byly odkryty části hrobů č. 2, 3, 7, 8, na protilehlé straně část hrobu č. 9/98. V místě přerušeném zmíněným výkopem se původně nacházel asi rohový ústupek zdi, posouvající osu průběhu severní části zdi o 20 cm západněji oproti ose průběhu jižní části zdi.⁵⁾ Svrchní tmavší šedoohnědá vrstva /0-20cm/ obsahovala kromě zlomků kostí, prežů a cihel též 74 kusů zlomků keramiky /13. století 63x, 15. stol. 2x, 16. stol. 7x, současnost 2x/. Vrstva šedožlutá /20-30cm/ obsahující taktéž úlomky cihel, kostí a želez obsahovala 12 ks

aspekty všímající si především makroskopické struktury střepu, použitého ostřiva, přítomnosti slídy či tuhy, způsobu, druhu a typu výzdoby povrchu, malby, glazování, způsobu formování tvaru nádoby, výskytu značek na dnech, způsobu a tvrdosti výpalu ap. Ve většině případů lze tyto zlomky přiřadit na základě takto posuzovaného materiálu ke skupinám střepů již datovaných, nebo alespoň odlišit starší středověké střepy od novověkých. U některých drobných zlomků, vzhledem k vizuální podobnosti materiálu i k jejich nepřilíš četnému zastoupení v nálezů, nelze provést přesnější časové rozlišení. Datování keramického materiálu pocházejícího z Pardubiček bylo konzultováno s mgr. M. Ježkem. Blíží charakteristika keramiky viz Čurda 1999, s. 32-33.

5) Posunutí průběhu středové osy zdi je patrné v sondách S3/98 a S3a/98. Vlastní úskok základu zdi byl zlikvidován při hloubení výkopu pro kabely. Zmíněná skutečnost není z důvodu použitého měřítka na přiloženém orientačním plánu graficky znázorněna.

keramických zlomků ze 13. století /16. stol. 2x, současnost 1x/. Obdobný poměr byl i u nálezů zlomků keramiky z vrstvy při dně /13. stol. 12x, 15. stol. 2x, 19. stol. 1x/. Výplň části hrobu č.4/98 obsahovala hřebík, dále se v hrobových výplních objevovaly drobné zlomky cihel.

Rohové zabočení sledované zdi západním směrem jsme odkryli v sondě č.3a/98 /obr. II:2, IX:1/. Ze svrchní vrstvy /0-20cm/ pochází šest železných fragmentů vesměs recentních, zvířecí kosti a 58 zlomků keramiky /13. století 53x, 15. stol. 2x, 18.-19. stol. 3x/. Ze světlejší hlinitopísčité vrstvy /hl. 20-50cm/ bylo získáno 24 zlomků keramiky /13. stol. 21x, 16. stol. 3x/. V hrobové výplni části hrobu č.1/98 se nacházel jeden keramický zlomek ze 13. století.

Část zdi tvořící obdélný základ objektu, vybíhající kolmo ve směru východním od zdi zkoumané dvěma předešlými sondami, jsme zachytily v S5a/98. Způsob napojení těchto zdí se však kvůli odtěženému stavebnímu materiálu nedochoval. Vrstvu mezi drnem a písčitém dnem v hloubce 40 cm tvořila hnědošedá písčitá hlína promíšená drobnými kousky cihel a několika zlomky keramiky ze 13. /9x/ a 17. století /2x/. Zbylá část zdi je tvořena větším dílem čedičem, menším opukou, v provázanosti s maltou. Podél zdi byly odkryty tři hroby /č.4/98, 5/98, 6/98, obr. VIII/. Ze zásypu hrobu č.5/98, ze střední části nad vlastním skeletem, pochází železný klíč /obr. IV:1/.

Předpoklad JV pravoúhlého rohu základu zdi obdélného objektu se potvrdil v sondě S5b/98. Též v této rohové části se zeď dochovala pouze v negativu složeném z drobných kamenů, malty, zlomků cihel a prejzů. Svrchní úroveň dochovaného negativu je překryta souvrstvím vzniklým po odtěžení vlastního zdiva /obr. IX:2/. Při východním okraji sondy v hloubce 50 cm se vyskytla zvýšená koncentrace prejzů, cihel a kamenů. V JV rohu v hloubce 60-70 cm byla zachycena část dna nejspíše kruhové jámy se čtyřmi zvířecími kostmi, 163 zlomky keramiky ze 13. století a s pěti zlomky z 15. století. Vrstva 0-30 cm obsahovala keramický zlomkový materiál ze 13. století a ze 16. stol. /5x/. Z vrstvy 30-60 cm jsme získali zlomek mramoru, prejzu, 38 zlomků keramiky ze 13. století a jeden ze 14./15. století. Z hloubky 50-70 cm pochází zlomek zvířecí čelisti, 20 střepů ze 13. století, čtyři zlomky z 15. století a jeden ze současnosti.

Sonda 1r/98 prodloužila o 13,5 m v JJV směru původní sondu 1/93 protínající lokalitu v délce 36 m. Nová sonda byla oddělena od S1/93 kontrolním blokem a dalším blokem rozdělena do dvou sektorů - s₁, s₂. Sektor s₁ byl z důvodu zemního vedení telefonního a elektrického kabelu rozdělen do dvou částí /menší jižní = a, větší severní = b/. V částečně narušené jižní části s₁ opět převažoval keramický materiál ze 13. století, v menší míře se

vyskytovaly střepy ze století 15. a ojediněle recentní nálezy /i z hloubky 70 cm/. Při západní straně sondy se vyskytla ve dnu kruhovitá jáma o průměru 40 cm, zahloubená 20 cm do dna. Tato jáma obsahovala úlomky cihel, čediče a 6 kusů zlomků keramiky ze 13. století.

Podstatně zajímavější nálezy přinesla část severní. Zde se pod poměrně složitým vrstvením /obr. X/, těsně až nad úrovní dna, objevily tři hroby /č.10-12/98/, oblázková dlažba a tři zahloubené objekty. Další hrob č.14/98 byl zřetelný již pod povrchovou vrstvou o mocnosti 20 cm /obr. X:1/. Výskyt archeologického materiálu ve sledované stratigrafii byl následný: Z tmavě šedohnědé vrstvy zasahující od povrchu až do hloubky 20 cm pocházejí 2 zlomky prejzů, 2 hřebíky, 3 zvířecí kosti, 60 zlomků keramiky ze 13. století a kus eternitu. Z vrstev v rozmezí 20-40 cm, představovaných především šedohnědou až šedožlutou hlinitopísčitou, ale i jílovitou vrstvou, se dochovalo, kromě zvířecí kosti, 58 zlomků keramiky ze 13. století. Z vrstvy šedohnědé, s kusy cihel i druhotně přepálených, se struskou a se shluky stavebního materiálu /hl. 40-50 cm/, jsme získali 24 zl. keramiky ze 13. století a jeden ze století patnáctého. Šedohnědá vrstva uložená hlouběji v severní části sondy bez cihel obsahovala, vedle šesti hřebíků a zlomku kachle, 233 střepů ze 13. století. V hloubce okolo 55 cm se ve střední části severního sektoru sondy rozprostírala oblázková dlažba /obr. III:1/ s větším výskytem zvířecích kostí včetně zubů a se zlomky keramiky ze 13. století. Mezi oblázky leželo i několik kusů pískovce a zaoblené zlomky cihel. Z okolní světlé šedohnědé písčitohlinité vrstvy bylo získáno 38 zlomků ze 13. století, 7 zvířecích kostí a železný hřeb. Kruhovitá jáma při JZ rohu severní části s_1 , o průměru 35 cm a hloubce 25 cm od dna sondy, obsahovala zvířecí kost a 11 zlomků keramiky ze 13. století. Další prohlubeň ve dnu při JV rohu /40x20 cm/ měla ve své výplni 2 zlomky čediče, 1 střep ze 13. století a železný hřebík. Poněkud rozsáhlejší a hlubší objekt /č.4/ představovala část jámy v SV rohu sektoru. Ve výplni objektu, v hloubce 70-80 cm, ležel železný hřebík a 5 střepů ze 13. století, z toho jeden z velké zásobnice. V hloubce 80-100 cm se vyskytl opět hřebík, 2 zvířecí kosti, 1 zlomek cihly se sklovinou na povrchu, zlomek čediče, 73 keramických střepů datovaných do 13. století a jeden masivní okraj ze zásobnice. Z hloubky 100-140 cm /dno/ pochází zvířecí zub, železitá hrudka a 11 zlomků keramiky ze 13. století. Tento objekt byl částečně narušen hrobem č.10/99, v jehož výplni se kromě skeletu vyskytlo 8 kousků pískovce, 9 zlomků cihel a pod levou dlaní mince - parvus z let 1300-5 /obr. IV:2/, (Vorel, v tisku). V dalších zkoumaných hrobech č.11/98 a 12/98, spojených hrobovými jámami, jsme objevili zlomky cihel, hrudky malty, hřebík a další parvus /obr. IV:2/

uložený pod pravou dlaní kostry č.12/98. Hrobová výplň hrobu č.13/98 vydala hrudku vápenné malty, zlomek zvířecí kosti a drobné kousky cihel. Z hrobu č.14/98 pochází 8 zlomků cihel a zlomek okraje nádoby ze 13. století.

Také archeologický odkryv v sektoru s₂ otevřeném v severní části sondy 1r/98 přinesl zajímavé poznatky. Nejprve zde však bylo nutno odstranit svrchní vrstvy, tvořené především šedohnědou až šedočernou zeminou se zlomky cihel, prejzů, malty i čediče, zasahující do hloubky 30-40 cm. V těchto vrstvách převažovaly zlomky keramiky ze 13. století /687x/ oproti malému množství keramických zlomků mladších /15.-16. stol., 5x/ a předmětů zcela současných. Vyskytovaly se zde též lidské a zvířecí kosti. Uspořádání svrchních vrstev mělo svůj původ v nedávné minulosti. Pod nimi se nacházela sídlištní vrstva zasahující do hloubky okolo 50 cm, ve značné části sondy však narušená pozdějším pohřbíváním /obr. XI/. Materiál z dochovaného zbytku sídlištní vrstvy nepoškozené pohřbíváním představují zvířecí kosti a keramika ze 13. století. Ve výplních hrobových jam /hloubka až 70 cm/ zasahujících do sídlištní vrstvy se promítá zmíněný sídlištní materiál včetně částí cihel /i druhotně přepálených/, prejzů, malty, čediče, hřebíků ap. Středem sondy /ve směru V-Z/ a při jejím západním okraji /ve směru S-J/ procházely dvě základové jámy o hloubce dna 70 cm, propojené kolmo ve tvaru písmene „T“ /obr. III:2/. Výplň těchto jam tvořily zbytky zdi a zasypy tvořené písčitou maltou, zlomky čediče, prejzů, cihel, opuky a kostí. Nepříliš četný keramický materiál obsažený v této stavební suti představují střepy ze 13. století. Hrobové zasypy tvořily souvislou tmavou šedočernou vrstvu, ve které bylo zaznamenáno, jen v neporušeném či mírně poškozeném stavu, 19 lidských koster /obr. III:2/. Několik hrobů bylo poškozeno zásahy při dalším pohřbívání, jiné během hloubení základové jámy a dalšími mladšími zemními zásahy. V hrobové výplni severně od hrobu č.24 se vyskytl třetí parvus /obr. IV:2/, datovaný shodně s výše uváděnými nálezy mincí z předešlých hrobů v s₁ b. Ze zbytku skeletu nad hrobem č.17 se dochovala část ruky s články prstů a bronzovým prstenem s kruhovitou ploškou a rytým křížem /obr. V:1/. Z kostry zničené základovým vkopem, jižně od hrobu č.24, pochází mosazný prsten s kosočtverečnou ploškou zdobenou černým smaltem /obr. V:2/, (Čurda 1999, s. 37).

Výzkumné terenní práce byly zahájeny v roce 1999 opětovným odkryvem tří vnějších bočních opěrných pilířů kostela /obr. II:1/.⁶⁾ Mezi JV opěrným

6) Ty byly odkryty za účelem získání pevných orientačních bodů potřebných k provázání a kontrole geodetické dokumentace dřívějšího a současného výzkumu. Velmi těžká orientace na ploše vznikla svévolným zásahem majitele pozemku, během kterého byly v říjnu r. 1997 zahrnuty veškeré měřičské značky i archeologické sondy včetně objektů.

pilířem a SZ rohem sondy S1r/s₂/98 byla položena sonda č.1/99. Pokračování maltovo-písčitého negativu zdi přerušily v těchto místech dvě hrobové jámy.⁷⁾ Část bezprostředně před pilířem byla odkryta v r. 1993 v sektoru č.1r/93. Zde jsme tehdy shledali maltovou výplň, vlastní hlubší základ pro pilíř a především absenci hrobů.⁸⁾ Materiál získaný z povrchu výplni hrobových jam představuje 108 zlomků keramiky ze 13. století, 5 kusů z 15. stol., 2 nálezy ze současnosti, zlomky cihel a lidských kostí.

Rozsah základové jámy pokračující východním směrem jsme zjišťovali pomocí sondy č.2/99. Obdobně jako u sousedního sektoru s₂ sondy 1r/98 bylo nejprve třeba odstranit svrchní šedo hnědé až šedočerné vrstvy /0-40 cm/ obsahující zlomky cihel, prejzů, maltu, keramiky, ale i předměty současné /8x/.⁹⁾ I zde se projevila naprostá převaha střepů ze 13. století /502x/ oproti keramice mladší /7x/. Za zmínku stojí nález železné opaskové přezky /obr. VI:1/, podobné přezkám zde nacházeným v minulosti. Vrstvu uloženou po stranách základové vkopu v hloubce 40-55 cm tvořil hnědý písek obsahující kromě zlomků keramiky /13. stol./ i čepel nože /obr. VII:1/. Během vybírání výplně jámy po základu zdi došlo k nalezení mírně zdeformované bronzové esovité záušnice o původním průměru 2,5 cm /obr. VI:2/. Nejpočetnější materiál ve výplni základu tvoří keramika ze století třináctého, nejmladší datuje několik zlomků ze 16. století. Při SV rohu sondy došlo k odkrytí části hrobu č.1/99. Hrobový zásyp obsahoval zlomky keramiky /13. stol., 14x/ a zvířecí zub. Pravoúhlým zabočením sledovaný základ zdi pokračoval severním směrem.

Po vynechání 1m šíře kontrolního bloku jsme dále pokračovaly sondou č.3/99 až k JV rohu původního kostela. Zde se v hloubce 40 cm, pod tmavě šedočernou vrstvou s velkým množstvím prejzů, maltových hrud, cihel a kamenů, projevuje negativ základu zdi ukončený těsně před rohovým opěrným pilířem.¹⁰⁾ Kromě čedičového balvanu /40x30 cm/ se ve výplni základové jámy nacházel pískovcový prvek s prožlabením a hrubě přitesanou protilehlou stranou a zlomky keramiky. Odstraněním kontrolního bloku

7) Hroby uložené do výplně negativu.

8) Na rozdíl od husté koncentrace hrobů umístěných západně a východně od pilíře, v rámci hřbitova založeného při kostelu.

9) Také v těchto místech došlo během posledních zemních zásahů k vytvoření nových souvrství. Důkazem jsou současné předměty pocházející z hloubek těsně při rozhraní s hnědou písčitou vrstvou.

10) Část této jámy byla zachycena jižním okrajem sektoru s₄/93. Jedná se o základovou jámu rohového opěráku se zbytkem kamenného základu tvořeného lomovým kamenem /čedičem/ a cihlami.

jsme v jeho místě zjistili přerušeni trasy sledované základové jámy v šíři 60 cm. Doodkrytý základ půdorysně vytvářel nepravidelný samostatný pětiúhelník o max. rozměrech 220x165 cm. Zbarvením výplně i hlubším zahloubením základu /70 cm do rostlého terénu/ se tato jáma odlišovala od mělčího zahloubení předchozího sledovaného základu /hl. 20cm/. Keramický materiál získaný ze spodní části výplně základové jámy představují střepy ze 13. století /15x/ a z 15.-16. století /60x/.

Úsek mezi rohem základové jámy v S2/99 a příkopem jsme prozkoumali pomocí sondy č.4/99. Pod svrchní tmavě šedohnědou vrstvou, místy doplněnou světlou maltovou vrstvou promíšenou stavebními prvky /hl. 0-40 cm/, se vyskytuje tmavě hnědá písčité vrstva přecházející v hloubce 60 cm ve světlé písčité dno. Zde jsme zachytili svrchní část objektu s jílovitou výplní, projevujícího se již v s₂/99 a pokračujícího nejspíše až do s₁b/98 /částečně zkoumaný, výrazně zahloubený objekt č.4 v SV rohu/. Východní okraj sondy zasáhl část opevňujícího příkopu.¹¹⁾ Ten se v těchto místech stáčí směrem JZ, což se projevilo v půdorysu šikmým směřováním postupně zahlubovaného okraje dna. Sledovaný svažující se okraj dna příkopu není pravidelný, v horní části západního okraje je vytvořen zřetelný schod. Ze zásypu příkopu stojí za zmínku hnědá písčité vrstva z hloubky 120-180 cm, obsahující zlomky keramiky /13. stol. 26x, příkop celkem 57x/, cihel, malty a pískovce. Ostatní keramický materiál ze sondy představují zlomky ze 13. století /328x/, z 15.-16. století /2x/, dále se vyskytly zlomky zvířecích kostí, uhlíky, kousky čediče, cihel a železné úlomky.

Sondu č.5/99, směřující kolmo od severního základu lodi kostela severním směrem k příkopu, jsme položili v očekávání pokračujících sídlištních objektů. Ty byly zkoumány v r. 1993 v sektoru č.6 umístěném o několik metrů východněji. Nová sonda procházela terénem, kde proběhla hluboká skrývka, takže ze starších vrstev se dochoval pouze zbytek hnědé písčité vrstvy o mocnosti 5-15 cm. Asi ve třetině sondy, při jejím východním okraji, byl zaznamenán hrob zasahující svou západní částí asi 20 cm do sondy /hrob č.2/99/. V této části hrobové výplně se vyskytl zlomek čediče, zlomek prstované cihly, 6 zlomků keramiky ze 13. století a 1 zlomek keramiky ze století šestnáctého. Severním okrajem dosáhla sonda příkop, jehož průběh se zde mírně stáčí JZZ směrem. Archeologický materiál získaný z části příkopu, z hloubky do 35 cm, představuje 2 zlomky keramiky ze 13. století, 4 zlomky ze 16. stol., 4 kusy střepů 17.-18. stol., zlomek

11) Příkop jsme v minulosti zkoumali šesti příčnými řezy (Čurda 1999, s. 38-40). Z tohoto důvodu byl v r. 1999 odkrýván jen v omezeném rozsahu.

hraněného okraje kachle, kus čediče a železný hřebík. V zásypové vrstvě uložené v hloubce 35-50 cm jsme našli 38 zlomků keramiky ze 13. století a 32 ze 16. stol. Z hloubky 70-90 cm pocházejí 2 střípky ze 13. stol., dále 2 nohy z trojnožky s tm. glazurou na vnitřní straně a 8 velmi drobných glazovaných zlomků keramiky nejspíše též ze 16. století.

Poslední větší část plochy, která zatím zůstávala stranou naší archeologické pozornosti, se nachází mezi jižním základem lodi a rovnoběžnou zdí umístěnou o 17 m jižněji, kdysi charakterizovanou jako zeď hřbitovní (Sommer 1977, s. 116). Sondou č.6/99 jsme zde vytyčili v délce 16 m, navazující v západním směru na S5a/98. Západní část areálu byla v těchto místech výrazně poškozena hlubokou skrývkou, takže se zde většinou vyskytují pouze dvě vrstvy. Svrchní novou vrstvu tvoří tmavě šedohnědá zemina promíchaná se zlomky stavebního materiálu, včetně výskytu mladých a současných předmětů. Pod ní se nachází původní šedočerná až tm. hnědá vrstva nejčastěji písčitého charakteru, zeslabená nebo místy i zaniklá zemními zásahy. Světlé písčité dno leží přibližně v rozmezí hloubky 20 až 40 cm. Během hloubení této sondy jsme přetnuly, kromě původní sondy VČM Pardubice z r. 1975 a trasy výkopu pro telefonní a elektrický kabel, též základy dvou zdí dochovaných v negativech. Sledování průběhu trasy těchto zdí bylo následně zjišťováno sedmi příčnými řezy. Ve druhém rozšířeném řezu vedeném jižně od S6/99 bylo zachyceno přibližně pravoúhlé zalomení zdi západním směrem. Ve vzdálenosti okolo jedenácti metrů západně od tohoto rohu se jeví situace jako odbočka ve tvaru písmene „T“. Tzn. jedna část základu zdi odbočuje severním směrem, zatímco druhá pravděpodobně pokračuje dál směrem západním.¹²⁾ Ve zlomkovém keramickém materiálu získaném ze zmíněné sondáže převažuje materiál mladší, především ze 16.-18. století. Z hloubky 15 cm, z tmavé šedohnědé vrstvy promíšené se zlomky cihel a novověké keramiky, pochází železná šipka /obr. VII:2/. Ve východní části sondy č.6/99, mezi osou východního průběhu negativu zdi a sondou č.5a/99, byly zaznamenány půdorysy dvou hrobových jam. V prvním vertikálním řezu vedeném jižně od S6/99 jsme zachytily jámu narušující průběh zdi. V ní obsažené zlomky keramiky a skla lze zařadit do 18.-19. století.

12) Takto se jeví situace na základě zjištění získaných z vertikálních řezů o malém plošném rozsahu. Definitivně to mohou potvrdit až sondáže uskutečněné v rozsáhlejší podobě.

Závěr

Poznatky získané posledním archeologickým výzkumem skutečným v Pardubičkách potvrdily již dříve zjištěný chronologický vývoj, upřesnily datování jeho některých etap a doplnily informace o půdorysném uspořádání areálu.

Severní část vesnice Pardubice byla ve druhé polovině 13. století zrušena z důvodu výstavby opevněného kostela. Se započítáním výstavby souvisel zánik sídlištních objektů způsobený úpravami okolního terénu. Kostel byl dostavován v několika časových horizontech. Nejspíše již ke starší stavební fázi se váže vybudování příkopu jako součásti fortifikace vymezeného areálu. V okolí nového kostela se začalo pohřbívat. Výstavba klášterního areálu a lodi se řadí do mladšího časového úseku než výstavba chóru a možná i vnějších opěrných pilířů. Hloubením většiny zjištěných základů klášterních objektů došlo k narušení starších hrobů. Přesto však nelze jednoznačně tvrdit, že všechny zdi stojící na jih od kostela byly stejného stáří.¹³⁾ V místě či blízkém okolí areálu nelze též vyloučit ani existenci staršího významného objektu pocházejícího z období před výstavbou kláštera. Svědčí o tom nálezy zlomků pískovce v JV sektoru areálu, pocházející také z hrobů datovaných mincemi na samý počátek 14. století.¹⁴⁾ Po zničení klášterního areálu husity je zde obnoveno pohřbívání. S destrukcí objektů souvisí jejich postupné rozebírání, až po odtěžení podzemních částí zdí. Podle výskytu nejmladšího datovatelného materiálu přítomného v zásypech základových jam a z materiálu obsaženého v pozdějších výsypech, lze předpokládat ukončení běžného pohřbívání v 16. století.¹⁵⁾ Plocha byla postupně zarovnáována a časem začala sloužit jako obecní pastviště. Ves Pardubičky umístěná snad západně a jižně od západního průčelí sv. Jiljí se posunula východním až severním směrem /viz umístění návsi/. Její původní místo časem vyplnil /rozšířený?/ hřbitov. Východní okraj klášterišť byl překryt individuální

13) Např. negativ již zmíněné zdi za JV bočním opěrákem presbytáře /v sektoru 1r/93 a v S1/99/ projevující se absencí starých hrobů.

14) Tyto hroby jsou mladší než oblázková dlažba obsahující shodný pískovec.

15) Výskyt zdiva a podlahových dlaždic se nacházel v zásypech velkého množství hrobů. V sektoru č.1/93, v presbytáři původního kostela, byla dochována nad několika hroby výrazná vrstva destruovaného zdiva, pracovně nazývaná „zídka“. Odstraňování trosk staveb areálu probíhalo pravděpodobně v několika časových intervalech. Likvidace havarijního zdiva předcházela cílenému rozebírání trosk. Vybírání podzemních částí staveb probíhalo naposled, nejspíše až po zániku funkce hřbitova.

zástavbou domů /čp. 12/ a přilehlými zahradami. Západní okraj plochy využilo v celé délce železniční vojsko pro potřebu úzkokolejné dráhy.

Datování existence vesnického sídliště pochází především z neporušených vrstev velmi bohatých na keramiku. Velká část zlomků je z první čtvrtiny 13. století, nalezený denár ze století dvanáctého (Vorel 1997, s. 168). Objem zjištěného keramického materiálu svědčí o delším časovém úseku existence vesnice. Zánik její části je patrný z narušených objektů, vrstev a z výplní jam zaházených až během výstavby kostela. Datace jednotlivých základů staveb a hrobů byla vytvářena jednak při sledování jejich poloh a vzájemných vztahů a z absolutního datování (Čurda 1999, s. 34-40). Přitom bylo nutno neustále odlišovat existenci nálezů datujících až druhotné zásahy. Nález tří mincí z let 1300-1305, z hrobů uložených jižně od presbytáře kostela, upřesnil datování této části hřbitova dosud datované pouze na základě relativní chronologie. Informacemi o stavbě úzkokolejné trati „Špitálka“ se zkonkretizoval původ uložení vrstev sledovaných během odkryvů v západní části plochy. Recentní nálezy zjištěné v hloubce, mnohdy až pod několika vrstvami, připomínají další rozsáhlé zemní zásahy.

Mírné naklonění vrstev jižním směrem v S1/98 signalizuje předpoklad trasy příkopu v místech až za současnou hřbitovní zdí. Dosažené zjištění o členění obvodových zdí na jižní straně areálu se zdá být v současnosti konečné.¹⁶⁾ Za pozornost stojí dochované půdorysy některých základových jam, např. základ pětiúhelníkovitého tvaru vyskytující se při JV rohovém opěráku presbytáře nebo ústupek v základu trasy zdi směřující jižně od rohu lodi kostela. Poslední sondáže nabídly též další eventualitu uspořádání hlavního vstupu do areálu. Zcela nejnovějším zjištěním je objevení stop po základech kvadratury rajskeho dvora.

16) Možnost dalšího výzkumu je omezena přítomností vzrostlých stromů zabírajících tuto část plochy.

Literatura

- Čurda, T. 1994a : Archeologický výzkum v Pardubičkách, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 20, s. 96-100.
- 1994b : Pardubické noviny z 21. 12., s. 9.
- 1995 : Pardubičky a nové výsledky archeologického výzkumu, mim.č. Zpráv Klubu přátel Pardubicka, s. 7-13.
- 1996 : Zjištění sakrálního areálu v Pardubičkách, Archaeologia historica 21, s. 87-91.
- 1997 : K upřesnění polohy cyriacké kanonie u sv. Bartoloměje, Zprávy KPP 9-10, roč. XXXII, s. 233-237.
- 1998 : Nemovitá kulturní památka v Pardubičkách - konec ničení archeologické lokality, Výroční zpráva za rok 1997 Památkového ústavu v Pardubicích, s. 120-125.
- 1999 : Středověké osídlení v Pardubičkách z pohledu archeologie, Východočeský sborník historický 8, s. 23-63.
- 2000 : Stručná zpráva o dvou posledních sezónách archeologického výzkumu v Pardubičkách, Výroční zpráva za rok 1999 Památkového ústavu v Pardubicích, v tisku.
- Diviš, V. 1917 : Památky Pardubic a okolí, Pardubice, s. 132.
- 1929 : Památné kameny v Pardubičkách, Štít, roč. XXIII, č.38, ze dne 19. 9.
- Frolík, J., 1988 : Archeologické nálezy Chrudimsko, Chrudim.
- Frolík, J., Chotěbor, P. 1984 : Povrchový průzkum tvrziště v Bořicích, Zpravodaj KMVČ v Hradci Králové XI/1, s. 81-92.
- Frolík, J., Sigl, J. 1993 : Počátky feudálního sídla u kostela sv. Petra a Pavla v Kostelci u Heřmanova Městce, Vč. sborník historický 3, s. 55-80.
- Hledíková, Z. 1984 : Řád křížovníků s červeným srdcem ve středověku, Sborník prací vč. archivů 5, s. 209-235.
- Ježek, M. 1995 : Výzkum v Pardubickém chrámu sv. Bartoloměje, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 21, s. 92-112.
- 1996a : O poloze vsi „Pordobic“, Vč. sborník historický 5, s. 15-28.
- 1996b : Příspěvek k poznání průběhu výstavby gotického kostela, Sborník Společnosti přátel starožitností 4, s. 147-152.
- 1997 : Poznámka k „poznámkám“, Vč. sborník historický 6, s. 121-137.
- Kotyk, J. 1982 : Náhrobníky Arnošta a Adličky ze Staré v Pardubičkách, Zprávy Klubu přátel Pardubicka, roč. XVII, s. 111-117.
- 1996 : Co přinesl archeologický průzkum u sv. Bartoloměje v Pardubicích, Zprávy Klubu přátel Pardubicka roč. XXXI, s. 18-22.
- Lüssner, M. 1857 : Archeologické zprávy z Chrudimska, Památky archeologické II, s. 231-2.
- Melicharová, J., Vinař, J. 1948 : Kostel sv. Jiljí v Pardubičkách, Pardubicko, s. 48-49.

- Novák, J.B. 1903 : Formulář biskupa Tobiaše z Bechyně, Praha, s. 170, č.221.
- Podivín, L. 1991 : Po stopě zaniklých vojenských drážek v Pardubicích, Zprávy KPP č. 3-4, 5-6, roč. XXVI, s. 68, 125-6.
- Rosůlek, F.K. a kol. 1909-1926 : Pardubicko, Holicko, Přeloučsko III.
- Sakař, J. 1920 : Dějiny Pardubic nad Labem, Pardubice.
- Semonský, J. 1940 : Dějiny filiálního kostela sv. Jiljí v Pardubičkách, Pardubické kostely a památky, s. 18-29.
- Sigl, J. 1986 : Výzkum sídliště u sv. Kříže v Chrudimi, Zpravodaj KMVČ v H.K. XIII/1, s. 70-78.
- 1992 : K osídlení nejbližšího zázemí kláštera v Opatovicích nad Labem ve světle nových archeologických průzkumů, Vč. sborník historický 2, s. 33-44.
- Sommer, P. 1977 : Výsledky archeologického výzkumu v Pardubičkách, Středověká archeologie a studium počátků měst, Praha, s. 113-117.
- Šebek, F. a kol. 1990a : Dějiny Pardubic I, Pardubice.
- 1990b : Listina Arnošta z Hostýně z r. 1332 pro pardubické cyriaky, Informační zpravodaj Klubu přátel pardubického muzea a Historického klubu - pobočka Pardubice 1-3, s. 1-5.
- 1991 : Kostel sv. Václava na Chlumku u Pardubic v listině z roku 1295, Vč. sborník historický 1, s. 3-12.
- 1992 : K vývoji farní správy Pardubic v době předhusitské, Vč. sborník historický 2, s. 45-56.
- 1994 : Výlet do nejstarší historie Pardubic aneb záhady kolem archeologického výzkumu v Pardubičkách, Pardubické noviny z 30. 8. - 2. 9.
- 1996 : Poznámky k nejstarším dějinám Pardubic, Vč. sborník historický 5, s. 29-56.
- Tichý, J. 1940 : Byly Pardubice založeny či povýšeny?, ČČH 46, s.256-260.
- Václavík, F.R., Šeda, B., 2000 : Stavebně historický průzkum kostela sv. Jiljí v Pardubicích - Pardubičkách /v tisku do Vč. sb. historického č.9/.
- Vavřinec z Březové, 1979 : Husitská kronika, Praha, s. 222.
- Vlček, P., Sommer, P., Foltýn, D. 1979 : Encyklopedie českých klášterů, Praha.
- Vorel, P. 1997 : Brakteát Přemysla Otakara II. jako „obolus mrtvých“ na pohřebišti v Pardubičkách, Muzejní a vlastivědná práce 3, roč. 35, s. 168-169.
- Vorel, P. : Nález parvů krále Václava II. v Pardubičkách, Numizmatické listy /v tisku/.

Obr. I: Sonda 1r/98 od severu.

Obr. II/1: Kamenný základ JV bočního opěrného pilíře.

Obr. II/2: Nároží negativu zdi v S3a/98.

Obr. III/1: Obložková dlažba a hroby v s₁b/98.

Obr. III/2: Hroby a základová jáma v s₂/98.

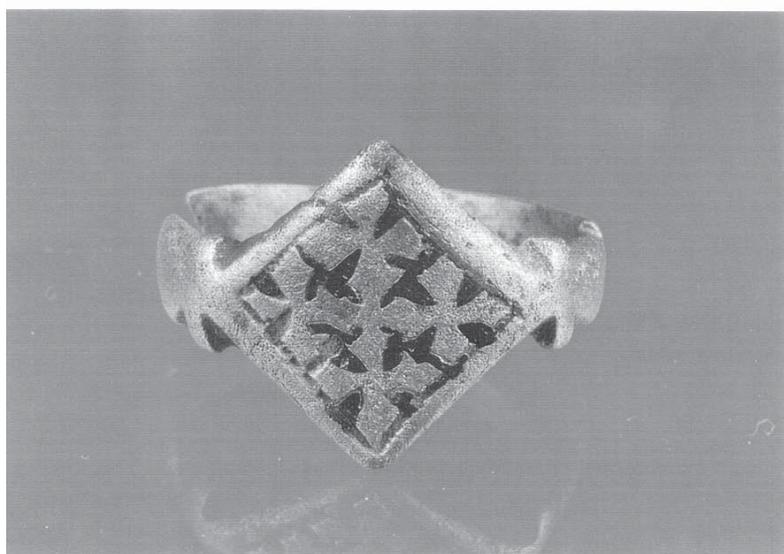

Obr. IV/1: Klíč z hrobu č. 5/98, (Foto: M. Krištof, PÚP).

Obr. IV/2: Parvy z hrobů, (Foto: M. Krištof, PÚP).

Obr. V: Prsteny, (Foto: M. Krištof, PÚP).

Obr. VI/1: Železná přezka, (Foto: M. Krištof, PÚP).

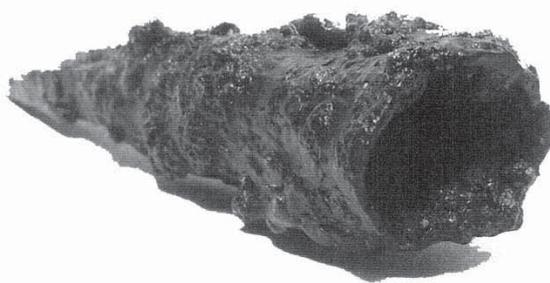

Obr. VI/2: Bronzová záušnice, (Foto: M. Krištof, PÚP).

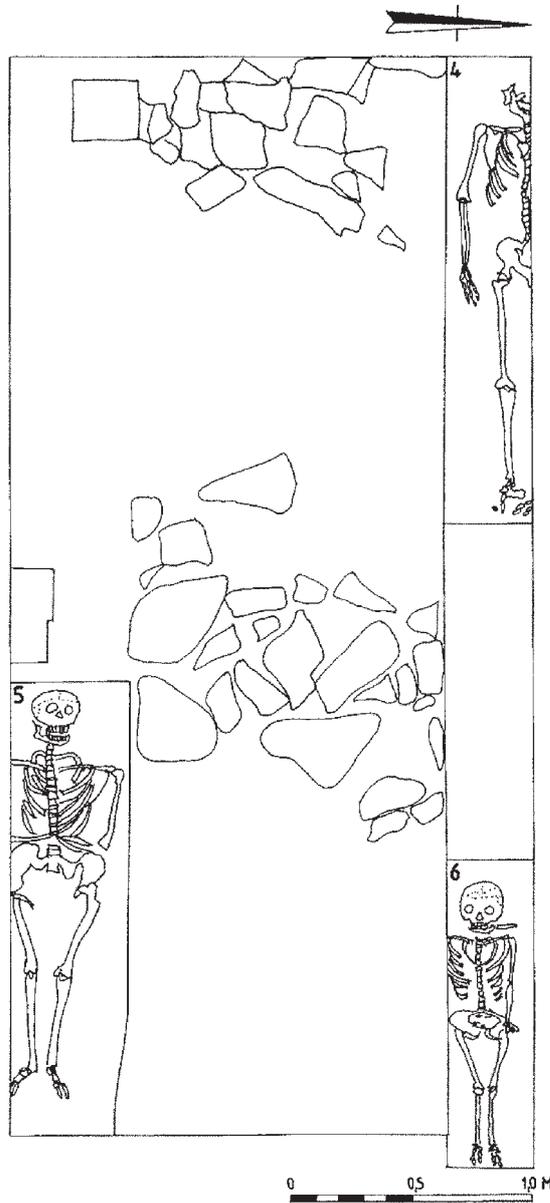

Obr. VII/1: Čepel, (Foto: M. Krištof, PÚP).

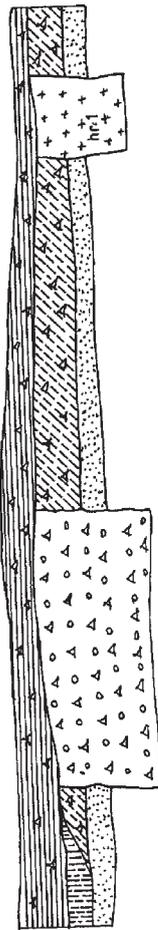
Obr. VII/2: Železná šipka s tulejí, (Foto: M. Krištof, PÚP)

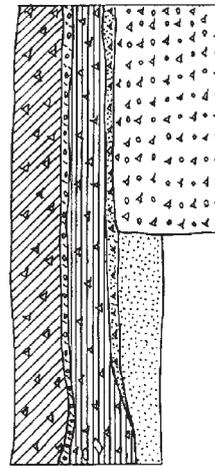
Obr. VIII: Hroby a zbytky základu zdi v S5a/98.

**SONDA S3a
ZÁPADNÍ PROFIL**

	Tmavší šedohnědá s úlomky cihel		Písčítá s kousky malty - stavební suť
	Světlejší hlinitopísčítá s úlomky cihel		Šedo zelený jíl
	Světlehnědý písek		Hrobový zásyp

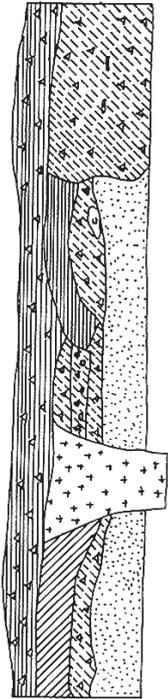
**SONDA S5b
ZÁPADNÍ PROFIL**

	Tmavá hnědošedá s úlomky cihel
	Světlejší hnědošedá s úlomky cihel a kusy vápna
	Hnědošedá s kusy cihel
	Cihlovitá promíšená
	Hnědý písek
	Zásyp neg. zdí (roh)

Obr. IX: Profily sond.

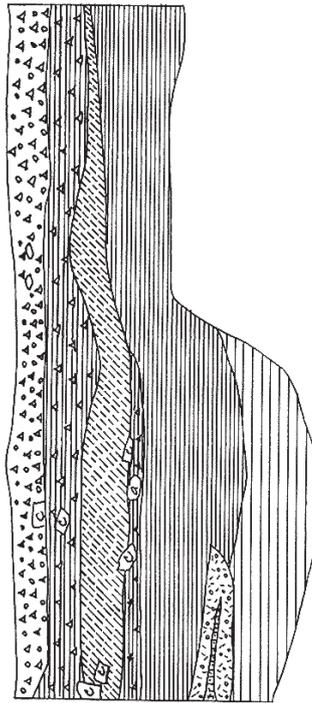
**SONDA S1r / s1b
ZÁPADNÍ PROFIL (SEVERNÍ ČÁST)**

- Tmavá šedohnědá se zlomky cihel
- Šedohnědý písek směrem ke dnu světlající
- Šedohnědožlutá s drobnými úlomky cihel
- Světlejší šedohnědá
- Hrobový zásyp
- Šedohnědožlutá se shlukem vápenných hrudek a zlomky cihel
- Tmavší šedočerná s drobnými uhlíky

VÝCHODNÍ PROFIL

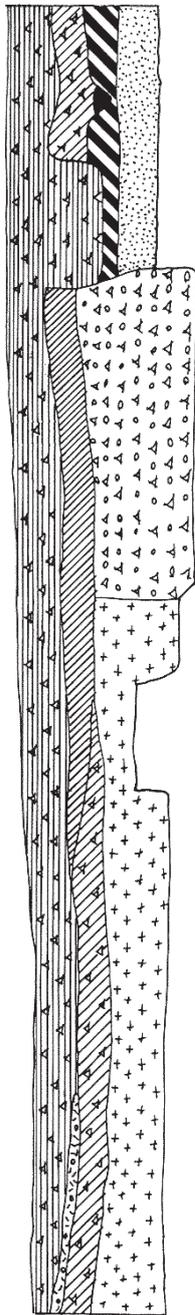

- Opuka, cihly, vápno v tm. hnědé
- Tmavá šedohnědá s úlomky cihel
- Světlý šedozeleň jíl kombinovaný s hnědou pískovou a šedohnědou tmavou (velké kusy cihel 4x)
- Tmavá šedohnědá, 15-25 cm od dna bez cihel
- Světlý šedozeleň jíl
- Světlý promíšený písek
- Světlé jíly a písek

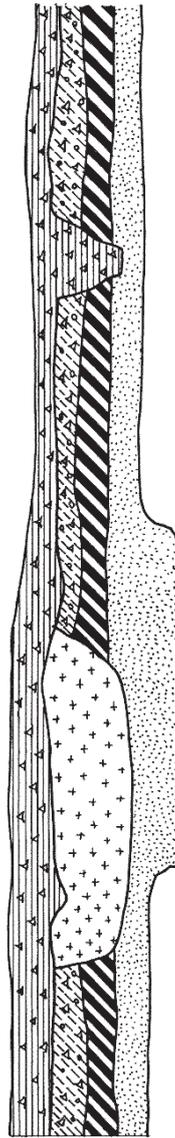
Obr. X: Profily sond.

**SONDA S1 r / s 2
VÝCHODNÍ PROFIL**

	Tmavší šedohnědá s úlomky cihel		Stavební suť
	Šedočerná s více zlomky cihel		Hnědý písek
	Hrobové zásypy		Světlý promíšený písek
	Šedočerná s uhlíky a zlomky cihel		Černá

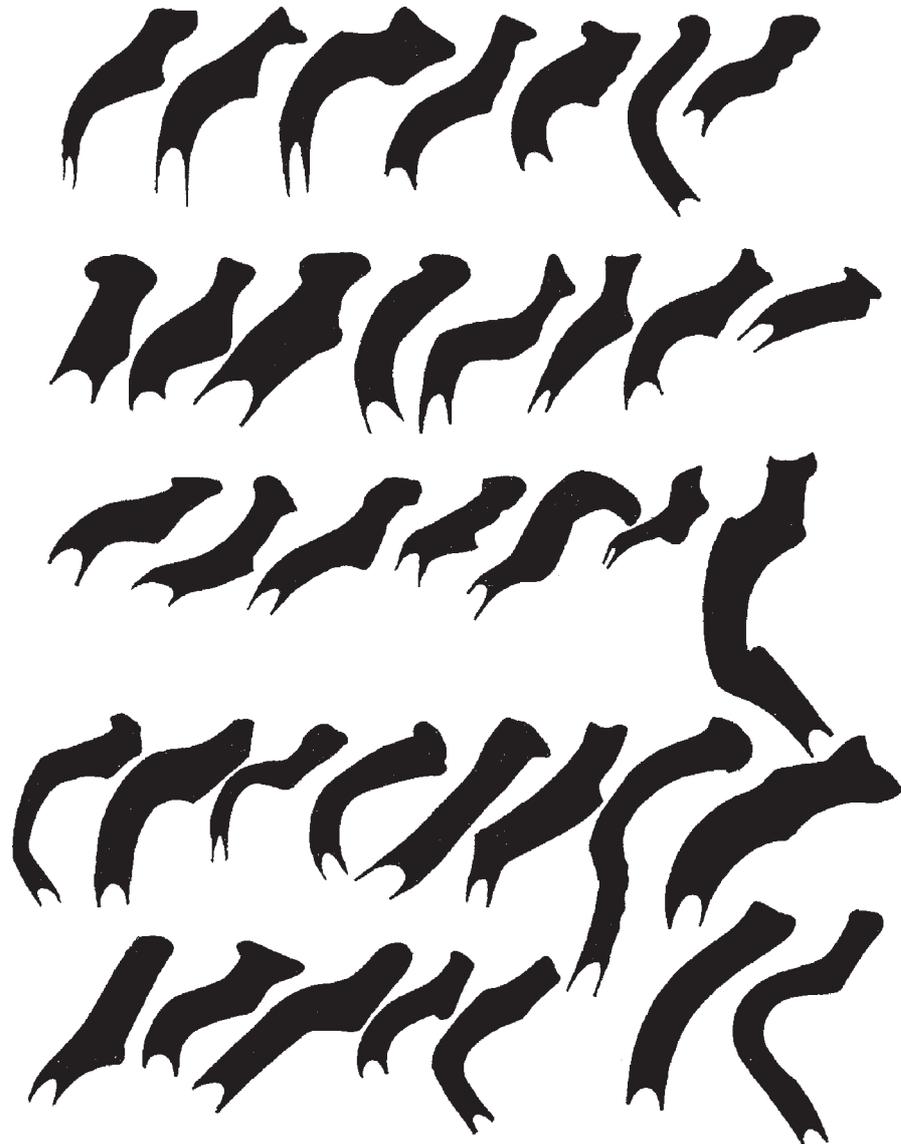
JIŽNÍ PROFIL

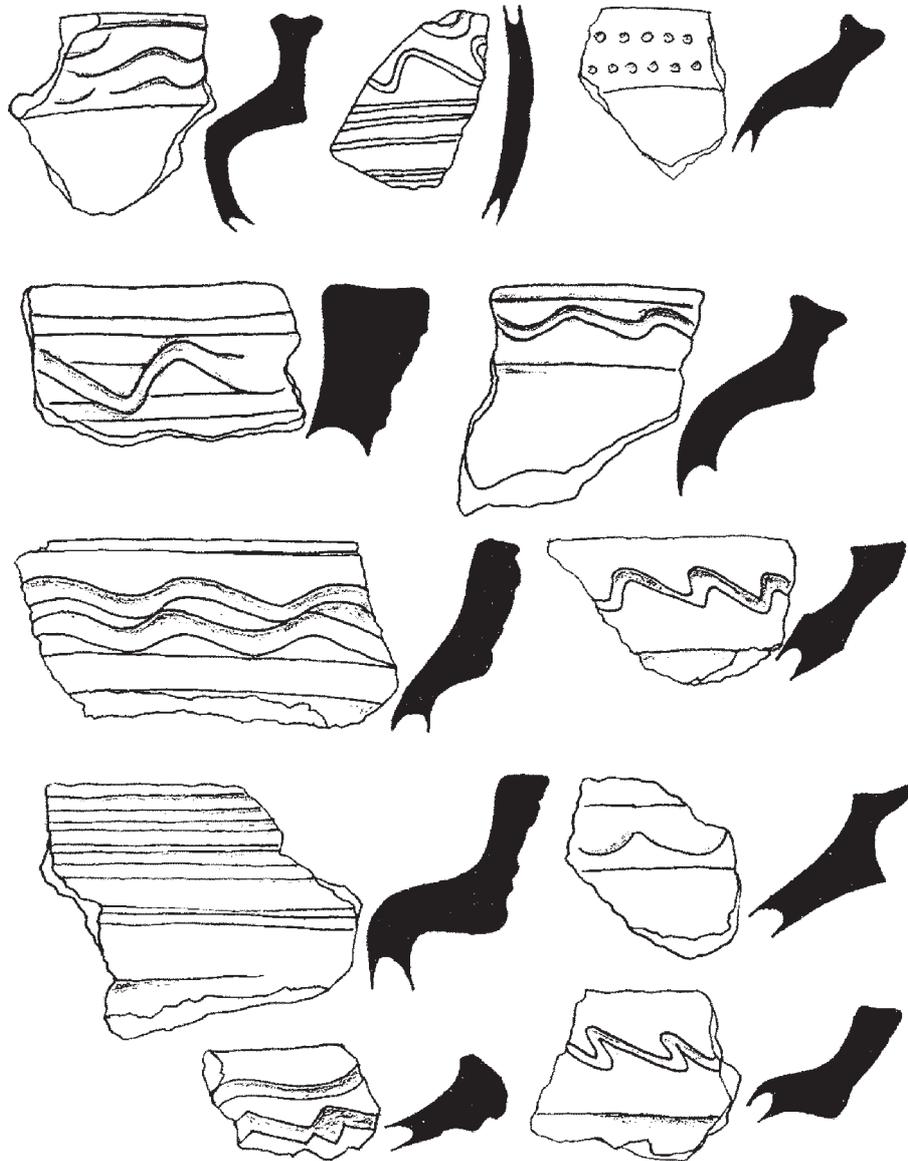
	Tmavší šedohnědá s úlomky cihel		Hrobové zásypy
	Světl. šedožlutá s úlomky cihel		Černá
			Hnědý písek

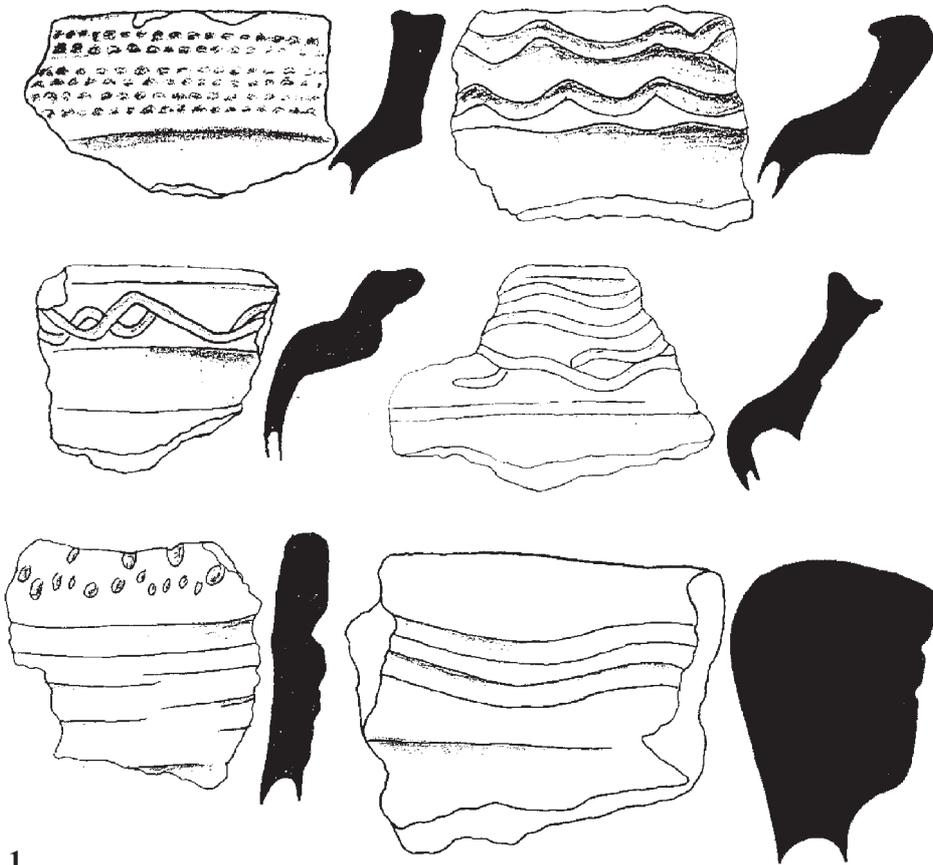
Obr. XI: Profily sond.

Obr. XII: Profily zlomků okrajů keramiky ze 13. století.

Obr. XIII: Profily a výzdoba na zlmcích keramiky ze 13. století.

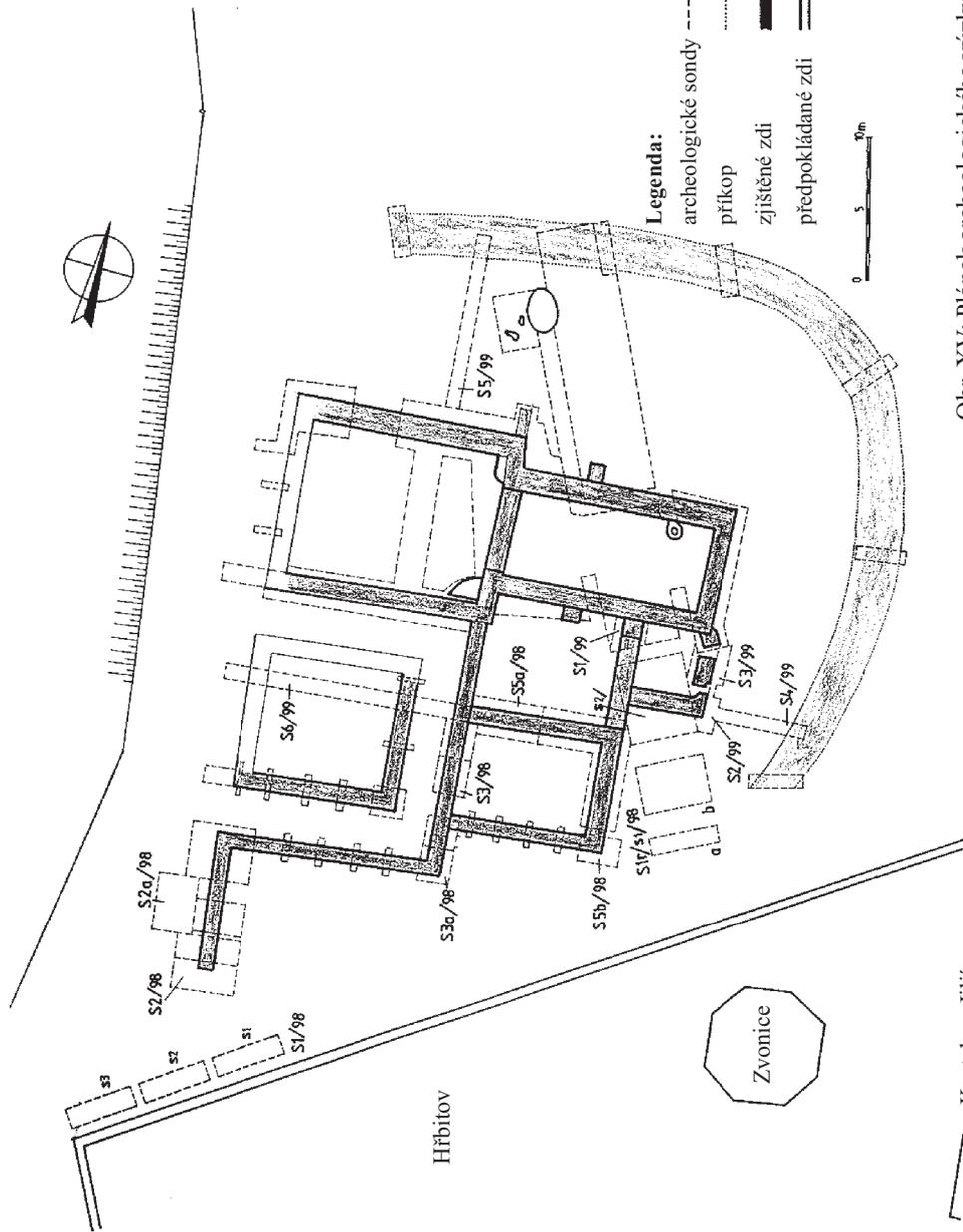

1

2

Obr. XIV: 1 - profily a výzdoba na zlmcích keramiky ze 13. století
2 - profily zlomků keramiky z 15.-17. století.

Obr. XV: Plánek archeologického výzkumu.

Kostel sv. Jiljí

